

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN (autor și coord.), RODICA ZAFIU, ADINA DRAGOMIRESCU, ALEXANDRU NICOLAE, ADNANA BOIOC APINTEI, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023, 720 p.

Apărut la inițiativa doamnei academician Gabriela Pană Dindelegan, „[î]n calitate de autor al părții de gramatică din DSL^[1]” (p. 5), volumul de față, disjunct din acesta, aliniază lingvistica și gramatica românească actuală ultimelor direcții de cercetare și interpretări din lingvistica și gramatica internațională.

Cartea cuprinde, pe lângă dicționarul propriu-zis (p. 11–675), o *Introducere* (p. 5–8), o listă de *Abrevieri și convenții* (p. 9–10), o listă de *Sigle bibliografice* (p. 676), o *Bibliografie* amplă ce înregistrează lucrări de referință din arealul românesc și internațional (p. 677–710) și un *Inventar de termeni* de tip indicial ce reia, alfabetic, termenii-titlu consemnați (p. 711–720).

Dacă lista de *Abrevieri și convenții* (p. 9–10) are rolul de a familiariza cititorii cu sistemul de notații întrebuințat, prin *Introducere* (p. 5–8), semnată de Gabriela Pană Dindelegan, aceștia descoperă obiectivele colectivului de autori, membri ai Departamentului de gramatică din Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București, și arhitectura internă a cărții. Astfel, se expune clar și fără echivoc structura dicționarului, evidențiindu-se, comparativ cu DSL, atât *elementele de continuitate* (precum tipologia și structura internă a articolelor, selecția formei-titlu, planul de definire a termenilor-titlu etc.; vezi p. 5–7), cât și cele *de nouitate* (precum semnalarea termenilor nou introduși, aprofundarea și detalierea descrierii gramaticale sau chiar rescrierea integrală a articolelor prezente și în DSL dacă termenii tratați au înregistrat evoluții sau precizări teoretice noi etc.; vezi p. 7–8).

În ceea ce privește dicționarul propriu-zis (p. 11–675), acesta conține „**1.310** termeni-titlu, dintre care **332** sunt intrări noi” (p. 8), în timp ce, „la nivelul structurii interne a articolelor, dicționarul înregistrează 2.170 de subpuncte și subtitluri interne” (p. 8), ce aduc în prim-plan, pe lângă termenii străini consemnați, adaptați total sau parțial limbii române ori preluați *ad-litteram* din limba-sursă (vezi, de exemplu, *ACCOMPLISHMENT*⁺, *BABY TALK*⁺, *BACKGROUND*⁺, *CENTUM*, *DEFAULT*⁺, *DUBITANDI*⁺, *EQUI*, *P-STRANDING*⁺ etc.), „întreaga terminologie românească, propusă și folosită pentru descrierea limbii române” (p. 6).

Chiar dacă structura articolelor variază ca mărime în funcție de conținutul informațional al termenilor-titlu discutați, totuși, dimensiunea preponderent enciclopedică a tratamentului acestora este incontestabilă, întrucât, pe lângă informația denotativă cuprinsă în cadrul fiecărui articol (excepție fac termenii-titlu definiți exclusiv prin trimitere; vezi, de exemplu, *ANAPTIXĂ*, *ANTANACLAZĂ*, *ANTICLIMAX*, *ANTIMETABOLĂ*, *ARC PAIR*⁺, *BINDING*⁺, *BULETIC*, *-Ă*⁺/*BULOMAIC*, *-Ă*⁺, *CICLU*⁺, *CLEFT*⁺, *CLIMAX*, *COLOCVIAL*⁺, *DEPRECIATIV*⁺, *DISTRIBUIT*⁺, *EMFAZĂ*, *EMOTIV*, *TEORIA PRINCIPII ȘI PARAMETRI*⁺ etc.), redactorii includ și date referitoare „la autorul/autorii teoriei cu scopul de a reflecta paternitatea unor idei, ipoteze, concepte care nu sunt încă intrate în sfera cunoașterii comune, pe de o parte, și de a surprinde accepții particulare ale unora dintre termeni, pe de altă parte” (p. 6) (vezi, de exemplu, *ACHIEVEMENT*⁺, *ACHIZIȚIA LIMBII*, *ACRONIM*⁺, *ANAFORĂ*, *ANIMAT*, *BARIERĂ*, *BAZĂ*, *CAUZATIVIZARE*, *CAZ*, *C-COMANDĂ*, *DEFINITUDINE*⁺, *DOM*⁺, *ECONOMIE*, *FINIT*, *-Ă*⁺, *GPSG*⁺, *PARADOXUL LUI STURTEVANT*⁺, *PRINCIPIUL MINIMULUI EFORT*⁺, *PRO-DROP* etc.).

De asemenea, pe lângă expunerea sintetică, eclectică a laturii funcționale a celor mai mulți termeni-titlu în sistemul limbii române, redactorii aduc și informații lingvistice în legătură cu comportamentul lor funcțional în limbi fie înrudite cu româna, fie îndepărtate genealogic de aceasta

---

¹ Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș și Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii* (DSL), București, Editura Științifică, 1997; nota n. M. A.

(vezi, de exemplu, ADIACENȚĂ, ADMIRATIV⁺, ANALITISM, ANTIPASIV, BIJECTIE⁺, CICLUL LUI JESPERSEN⁺, DEFINITUDINE⁺, HPSG⁺, INFIX, MEDIU etc.). Se cuvine evidențiat, în acest sens, meritul autorilor de a concretiza informațiile teoretice prin numeroase exemple comentate, ceea ce conferă dicționarului, pe lângă accentuarea caracterului comparat și enciclopedic, o dimensiune didactică și aplicată.

Un alt merit al cărții îl reprezintă deschiderea redactorilor spre problematizare, dicționarul, prin nu puține articole, oferind posibile teme de cercetare individuală² (vezi, de exemplu, ANALIZĂ⁵, ANALIZĂ⁶, ANCHETĂ etc.).

Parcursul dicționarului, fie aceasta prin consultarea selectivă a articolelor ce interesează, fie prin lectura progresivă, linear-narativă, ori chiar o lectură de tip constelație prin trimerile aferente prezente în valorile subsumate termenilor-titlu, nu doar că aduce în lumină efortul intelectual și cantitatea enormă de bibliografie citită și corect fructificată de către autori, ci provoacă celui interesat o stare de curiozitate intelectuală în a-i descoperi conținutul, un conținut redat într-un metalimbaj lingvistic specific, dar limpede, propriu și adecvat ce permite înțelegerea și însușirea informației.

În concluzie, credem că volumul prezentat este o reușită remarcabilă a colegilor lingviști bucureșteni, întrucât permite celor interesați de evoluția terminologiei gramaticale românești, în particular, și a lingvisticii moderne, în general, nu doar să descopere informații științifice pertinente, direcții de cercetare moderne în analiza și interpretarea faptelor de limbă și a fenomenelor lingvistice, ci chiar să învețe sau să își actualizeze propriile cunoștințe de limbă/gramatică.

MARIA ALDEA

Universitatea Babeș-Bolyai

Facultatea de Litere

Cluj-Napoca, str. Horia, nr. 31

maria.aldea@ubbcluj.ro

DORIN ȘTEF, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș* (DELM), Ediția a II-a (revăzută și adăugită), Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2023, 446 p.

Apariția *Dicționarului etimologic al localităților din județul Maramureș* constituie un eveniment în sine, chiar dacă reprezintă ediția a doua, la opt ani de la editarea celei dintâi (Baia Mare, Editura Ethnologica, 2016). Deși mai există lucrări similare atât pentru regiunea septentrională a țării – *Localitățile județului Maramureș* (Baia Mare, 1971), *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș* (Cluj-Napoca, 2012)³ –, cât și pentru alte județe sau zone – Arad⁴, Dolj⁵, Olt⁶, Sălaj⁷,

² Vezi Alexandru Nicolae, *Noțiuni de variație lingvistică în Dicționar de termeni gramaticali* (2023), Al 23-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică *Abordări ale limbii: structuri, uzuri, interfețe*, București, 8–9 decembrie 2023.

³ Vasile Iuga de Săliște, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș, 2012.

⁴ Sorin Bulboacă, Doru Sinaci (coord.), *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, 2 vol., Arad, Editura Gutenberg Univers, 2019, 2020, <https://digital.bibliotecaarad.ro/files/original/1748de65336949d8556905b3ba1cdd4e851a56fa.pdf>.

⁵ Cezar Avram (coord.), *Dicționarul istoric al localităților din județul Dolj*, 3 vol., Craiova, Editura Alma, 2014.

⁶ Nicolae Stoicescu (coord.), *Dicționarul istoric al localităților din județul Olt*, 3 vol., Craiova, Editura Alma, 2006, 2009.

⁷ Gheorghe Chende-Roman, *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj*, Zalău, Editura Sylvania, 2006.

Timiș⁸, Vâlcea⁹, Transilvania¹⁰ – cartea de față atrage atenția prin denumire. Etimologia este o știință dificilă, care presupune multiple competențe, vizând în special istoria limbii române, cunoașterea unor limbi străine (latina, maghiara, ucraineana, germana), istoria, sociolingvistica, etnolingvistica ș.a., care nu sunt tocmai la îndemâna oricui. Pasionat de acestea, dar nefiind profesionist, Dorin Ștef s-a angajat să realizeze o astfel de lucrare, bazându-se pe o multitudine de surse, nu întotdeauna credibile însă (ex: Terezia Tătaru, „absolventă a Facultății de Științe Naturale din Cluj”, p. 31). Numele județului are o etimologie dispusă pe nu mai puțin de 57 de pagini (16–73). Pe lângă opiniile avizate, mai vechi (Ioan Mihalyi de Apșa, Nicolae Densușianu, Nicolae Drăganu, Ovid Densușianu) sau mai noi (Nuțu Roșca, Onufrie Vințelșer ș.a.), sunt oferite și altele, legendare, sau propria ipoteză etimologică. Astfel, autorul mărturisește cu onestitate: „am încercat să evit premisele false și speculațiile, bazându-mă preponderent pe aspecte ce pot fi probate și dovedite. Nu consider că teoria propusă de mine este cea reală și definitivă” (p. 11).

Cea mai amplă parte a dicționarului (p. 75–427) prezintă cele 247 de localități ale județului, municipii (2), orașe (11), comune (63) și sate (171), tratate în ordine alfabetică. Fiecare unitate administrativ-teritorială, pe lângă etimologia numelui, conține date generale, complexe, de tipul celor existente pe Wikipedia: așezarea geografică (în cadrul județului, vecinătăți, rețeaua hidrografică), date istorice (începând cu prima atestare până astăzi), date statistice și evoluția acestora (număr de gospodării, număr de locuitori, etnii, culte), date economice (resurse naturale), culturale (personalități locale, cetățeni de onoare), lingvistice (privitoare la grai, la numele comun al locuitorilor), onomastice (nume de familie predominante, derivate, eventual, din numele localității, supranumele colectiv), date istorice, arheologice, date etnografice (manifestări tradiționale locale, obiceiuri, ceremonii), date turistice, instituții (primării, lăcașuri de cult, unități de învățământ, de cultură, unități medicale și farmacii, ocoale silvice). Informațiile sunt utile, multe accesibile și online, dar nu toate sunt actualizate. De pildă, se folosesc rezultatele de la recensământul populației din 2011, iar în privința numelor de familie, „raportarea s-a făcut la nivelul anului 2007” (p. 15). În contextul scăderii demografice accentuate, este clar că astfel de date sunt depășite, nemaicorespunzând realității.

Nici referințele la lucrări anterioare nu sunt întotdeauna la zi, exemplul ilustrativ fiind DOOM₃. Deși apărut din ianuarie 2022, referirile ortografice, ortoepice și morfologice din cartea supusă atenției se raportează la DOOM₂, dar fără consecvență. Nu credem că este o scăpare, deoarece autorul se dovedește a fi interesat de astfel de aspecte normative, elocventă fiind discuția privitoare la „articularea oiconimelor” (p. 9–10), capitol în care sunt invocați Iorgu Iordan și Al. Graur, iar exemple evocatoare susțin argumentația: Arieșu de Câmpie, Dealu Corbului, Finteușu Mic, Sighetu Marmaței, Vadu Izei. Dacă în partea introductivă se susține justetea renunțării la articolul hotărât, în corpul lucrării nu se păstrează aceeași consecvență: Boiu Mare, Suci de Jos, Suci de Sus, Teceu Mic (p. 10)/Boiul Mare (p. 126–129), Suciul de Jos (p. 370–371), Suciul de Sus (p. 371–373), Teceul Mic (p. 390–391).

Comentariile etimologice nu au o pondere egală în ce privește oiconimele discutate, fapt firesc dacă se are în vedere varietatea originilor unor nume de localități. Unele nu pun probleme etimologice, fiind precizate în doar câteva rânduri: Ciolț, Codru Butesii, Remeți, Trestia. În schimb, altora, Dorin Ștef le oferă soluții etimologice variate, majoritatea bazate pe lucrări de specialitate și pe autori competenți: Baia Sprie, Borșa, Gărdani, Leordina, Rozavlea, Tisa. Cu sinceritate, autorul recunoaște că „discuția rămâne deschisă în cazul unor oiconime, unde soluțiile propuse, raportate la informațiile de care dispunem în prezent, nu sunt satisfăcătoare. Și ne referim aici la: Asuaj, Bozânta, Cavnice, Chelința, Coltău, Cufoaia, Ilba, Inău, Libotin, Rodina, Rohia, Rona, Săpânța și Vărai” (p. 8). Uneori însă, se oferă etimologii nerealiste, excerptate din monografiile locale neprofesional alcătuite și

⁸ Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007.

⁹ Cezar Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *Dicționarul istoric al localităților din județul Vâlcea*, 2 vol., Craiova, Editura Sitech, 2009.

¹⁰ M. Szabo, Attila Szabo, M. Erzsebet, *Dicționar de localități din Transilvania – Erdélyi helységnevszótár - Ortsnamenverzeichnis für Siebenbürgen*, București, Editura Kriterion, 1992.

apărute la edituri fără nicio relevanță sau din autori fără tangență cu știința limbii, fapt observabil/regăsibil pe parcursul întregului demers lexicografic. Un exemplu elocvent îl reprezintă oiconimul Săsar (p. 348–349). Pe bună dreptate, este raportat la hidronimul omonim, care străbate localitatea. Se oferă o mărturie istorică (din sec. al XVIII-lea), o etimologie preluată dintr-o lucrare monografică a Maramureșului (1962, rămasă în manuscris) – ar proveni din lat. vulg. *sasulis* „bolovan rotund de râu”, de aici Valea Saxarum – și etimologia propusă de Nicolae Felecan (2011, p. 11–13)¹¹: „denumirea ar putea conține o rădăcină care să însemne «curgerea». Ea ar putea fi i-e. *sar-, *ser- «apă», «curgere», cf. sanscr. *sarit* «râu», *sisarti* «curgere», lat. *serum* «lichid», «zer»” (2011, p. 12). Sunt date exemple din spațiul românesc și din cel european, preluate de la universitarul băimărean, laolaltă cu argumentarea fonetică. Totuși, după aceste dovezi, Dorin Ștef vine cu o altă soluție, bazată pe o legendă etimologică, din perioada medievală, când Baia Mare se numea Rivulus Dominarum. O zână protectoare a orașului, Aghata, încercând să salveze localitatea de tătari, „a pornit cu toată ceata spre Szasz-Zárhoz (= Săsar). [...] Expresia Szasz-zár (din magh. *szasz* «sas, saxon; membru al unui grup etnic de origine germană» + magh. *zár* «lacăt, încuietoare») are, în context, sensul de «ecluză» sau «stăvilă», construcție hidrotehnică realizată (probabil de către meșterii sași) pe cursul râului din apropierea orașului (numit, în prezent, *Săsar*), cu rolul de a devia apa și a umple șanțul de apărare din jurul cetății. De aici, numele cursului de apă: Szász-zár > Săsar; și, evident, al satului de la marginea orașului Baia Mare” (p. 348). *Quot erat demonstrandum?*

În concluzie, apariția unei lucrări precum *Dicționarul etimologic al localităților din județul Maramureș* (DELM) este salutară: constituie un instrument de lucru util, la îndemâna celor interesați de oiconimele din nordul țării, de etimologiile acestora, precum și de date istorice, geografice, demografice, statistice, având un aspect monografic-enciclopedic. Cu siguranță, volumul se va regăsi nu doar în biblioteci publice și private, ci și în fluxul oferit de internet, la fel ca o altă lucrare a lui Dorin Ștef, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș*¹² (trei ediții), citat inclusiv de dexonline.ro. Remarcăm însă, existența prea multor erori de tehnoredactare și de exprimare, ortografie neconformă cu normele academice în vigoare, punctuație deficitară etc. Dacă ar fi existat referenți științifici, poate că multe aspecte ar fi putut fi îmbunătățite/prevenite, evitate, iar cititorii neavizați nu ar fi induși în eroare. Altfel, având girul unei edituri precum Casa Cărții de Știință, o astfel de lucrare poate deveni reper bibliografic, cu toate că imperfecțiunile riscă să fie propagate fără discernământ de către elevi, studenți, funcționari din primărie și amatori într-ale „umanioarelor”. Ne reținem de la a critica excesiv opusul de față, însă invităm spre lectură, *mutatis mutandis*, recenziei realizate de Al. Graur la *Dicționarul onomastic românesc* al lui N. A. Constantinescu¹³, care este nu doar utilă, ci și corectă metodologic, moral, lingvistic. Doar criticile constructive pot duce la progres, conform dictonului latinesc *amicus Plato, sed magis amica veritas*.

OLIVIU FELECAN

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca

Centrul Universitar Nord Baia Mare

Str. Victoriei, nr 76

olifelecan@yahoo.com

¹¹ Nicolae Felecan, *Între lingvistică și filologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011.

¹² Dorin Ștef, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș* (DRAM), Baia Mare, Editura Ethnologica, 2011 (prima ediție), 2015 (ediția a II-a), Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2021 (ediția a III-a).

¹³ Al. Graur, N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963, LXXVII + 469 p., în „Studii și cercetări lingvistice”, XVII, 1965, nr. 3, p. 355–359, <http://dspace.bcu-iasi.ro/static/web/viewer.html?file=http://dspace.bcu-iasi.ro/bitstream/handle/123456789/3143/Graur%2c%20Al.%2c%20N.A.%20Constantinescu%2c%20Dicționar%20onomastic...%2c%20SCL%2c1966%2c%20An%2017%2c%20Nr.3%2c%20p.355-359.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

SANDA-VALERIA MORARU, ANA-IOANA BOGDAN,
*Diccionario de términos económicos y comerciales
español-rumano*, Cluj-Napoca, Presa Universitară
Clujeană, 2022, 250 p.

Românii au avut mereu o afinitate pentru limba și cultura spaniolă ca urmare a înfrățirii lingvistice, dar și a fascinației față de o țară care, deși îndepărtată din punct de vedere geografic, a fost primitoare față de imigranții români. S-a format, astfel, în Spania, o comunitate românească numeroasă, care nu doar că s-a integrat foarte bine în noul mediu, ci care joacă și un rol important în dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări. Se explică, așadar, necesitatea unor instrumente precum manuale, lucrări de gramatică, dicționare și ghiduri de conversație, care înlesnesc procesul de comunicare în viața de zi cu zi.

Elaborarea de dicționare s-a realizat relativ lent, cunoscând o înflorire după instaurarea regimului democratic în România. Aceasta s-a suprapus cu ivirea oportunității de a studia limba spaniolă în școli și universități, cu traducerea și publicarea unor cărți de literatură spaniolă în limba română, precum și cu intensificarea relațiilor româno-spaniole. Înainte de anul 1990, majoritatea lucrărilor lexicografice erau dicționare generale bilingve, precum cele redactate de către N. Filipovici (1964) sau A. Calciu et al. (1979); mai târziu, au fost întocmite dicționare generale de către V. Neagu (1995, 1997), C. Hăulică (1995), M. Niculescu (2002), Z. Samharadze (2005), C. Rădulescu (2006, 2007), E. Neculai (2010), C. Lupu (2013). Menționăm și categoria dicționarilor de dimensiuni reduse, așa-numitele „dicționare de buzunar”, cum sunt, de pildă, cele sembrate de C. Parii (1967), E. Focșeneanu (1968), V. Neagu (1991), I. C. Scipione (2007), sau a unor dicționare dedicate elevilor: M. Ghițescu (1976), E. Trujillo (2009). Un alt segment de nișă este reprezentat de dicționarele frazeologice: I. Protopopescu, *Dicționar român-spaniol urmat de un Dicționar de modisme și zicale* (1959); M. Ghițescu et al., *Dicționar de proverbe spaniol-portughez-român* (1980); R. Pisot et al., *Dicționar spaniol-român de expresii și locuțiuni* (2002), C. Teodorovici, R. Pisot, *Dicționar român-spaniol de expresii și locuțiuni* (2005); V. Neagu et al., *Dicționar frazeologic spaniol-român* (2008).

Cât privește dicționarele specializate, acestea sunt, în majoritatea lor, plurilingve și acoperă domenii precum psihologia (I. Constantinescu et al., *Mic dicționar de psihologie român-francez-portughez-spaniol*, 2012), meteorologia (D. Țiștea et al., *Dicționar meteorologic: român-rus-francez-englez-german-spaniol*, 1965), industria (E. Klimaschovsky, *Dicționar tehnic de petrol și gaze român-spaniol; Dicționar tehnic de petrol și gaze spaniol-român*, 1974; R. Brown et al., *DWA dicționar tehnic: român, german, englez, francez, portughez, spaniol, maghiar*, 2013) sau managementul proiectelor (I. Năftănăilă, *Dicționar de managementul proiectelor: englez-francez-român-spaniol*, 2001).

Pentru sectorul economic și al gestiunii afacerilor au existat preocupări lexicografice în special în combinație cu alte limbi, fiind, poate, sectorul cel mai bine reprezentat din punct de vedere cantitativ; unele dintre lucrări se află la intersecția cu domeniul juridic sau cu cel politic: I. Constantinescu et al., *Mic dicționar explicativ cu referire la domeniul afacerilor: român-francez-spaniol*, 1996; R. Vasilescu et al., *Dicționar de termeni economici: român, englez, francez, spaniol*, 2008; M. Toma et al., *Mic dicționar de termeni economici, juridici și politici: englez-german-francez-italian-spaniol-român*, 2009; I. Constantinescu, A. Damășescu, *Dicționar financiar-bancar: român-spaniol, spaniol-român*, 2010; I. Constantinescu et al., *Dicționar de management financiar și al resurselor umane: francez-român-portughez-spaniol-englez*, 2010; S. M. Chireac, *Dicționar spaniol-român de termeni economici și juridici*, 2013; M. Mardari et al., *Dicționar poliglot de termeni economici: german, român, englez, francez, spaniol*, 2019; A. Madrid, *Dicționar juridic și economic: român-spaniol*, 2022. Faptul că domeniul economic se bucură de un număr puțin mai mare de dicționare se explică prin prisma necesității, relațiile comerciale dintre cele două țări intensificându-se de-a lungul timpului; astfel, în România, la finele anului 2022, au fost înregistrate 6 602 companii cu participare de capital spaniol, iar în Spania existau peste 44 300 de PFA-uri înființate de români, precum și numeroase companii furnizoare de produse și servicii pentru comunitatea românească din Spania (potrivit informațiilor prezentate pe site-ul madrid.mae.ro).

Lexicografia contrastivă româno-spaniolă s-a îmbogățit cu o nouă contribuție, *Diccionario de términos económicos y comerciales español-rumano*, dicționar apărut în anul 2022, în Cluj-Napoca, la Presa Universitară Clujeană. Pe foaia de titlu apar două nume: Sanda-Valeria Moraru este conferențiar universitar doctor în cadrul Departamentului de Limbi și Literaturi Romane al Facultății de Litere, de la Universitatea „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca, fiind preocupată de domenii precum lingvistica spaniolă, traductologie, didactica limbii spaniole; Ana-Ioana Bogdan este traducător autorizat pentru limbile spaniolă și engleză, având o experiență de peste 20 de ani în domeniul traducerilor. Chiar dacă lucrarea lexicografică recenzată în aceste pagini nu răspunde unei lipse acute în domeniu, ea vine să completeze și să actualizeze lucrările de specialitate publicate anterior, sectorul economic fiind în continuă dezvoltare. Lucrările precedente au fost reprezentate în special de dicționare plurilingve, în care româna a fost fie limbă-sursă, fie limbă-țintă, intrările lexicografice nefiind bogate din punct de vedere cantitativ sau prezentate într-un mod foarte detaliat, astfel că s-a pus accentul pe elemente de generalitate.

Dicționarul prezentat în rândurile de față este unul tehnic unidirecțional, pornind dinspre o limbă de mare circulație, spre una de mică circulație. Publicul-țintă este format din traducători, profesori, studenți sau orice persoane interesate de studiul limbii spaniole ori care au contact, prin profesia lor, cu termenii din domeniul vizat. Având în vedere natura tehnică a dicționarului, se remarcă, desigur, că materialul lingvistic este supus unui tratament diferențiat de cel specific dicționarelor generale de limbă.

Lucrarea este împărțită în mai multe secțiuni.

În scurta *Introducere* redactată în limba spaniolă, autoarele își definesc demersul: „Nos hemos decantado por el área de la economía y del comercio, pero hay también términos que se pueden aplicar a las finanzas, la banca, el marketing, los negocios o el derecho” (p. 6), domeniu de referință al lumii actuale, și menționează faptul că elaborarea dicționarului a presupus o muncă meticuloasă și cronofagă: „El diccionario es el resultado de una investigación y un trabajo arduos de algunos años” (p. 5). În plus, ele descriu succint tehnica redacțională aplicată, precum și procesul de documentare și selectare a informației și ne călăuzesc parcursul lexicografic prin câteva indicații utile.

Lista de abrevieri (p. 7) conține un mic aparat tehnic care cuprinde informații morfologice și de registru privind termenii incluși în dicționar.

Urmează partea cea mai extinsă a lucrării, lista de echivalențe, care însumează, după calculele noastre, peste 2 000 de cuvinte-titlu, autoarele ghidându-se, în selectarea lor, după materialul pe care l-au avut la dispoziție. Cuvintelor-titlu li se adaugă, desigur, cuvintele compuse și sintagmele care sunt lucrate, acolo unde este cazul, în interiorul articolelor lexicografice, dicționarul urmând principiul economiei de spațiu. Termenii sunt ordonați alfabetic, fiecare articol având o desfășurare simplă, liniară, care urmărește următorul model de structurare lexicografică: lema; informații de ordin morfologic (partea de vorbire căreia îi aparține termenul, regimul verbelor și al substantivelor); echivalentul în limba română cu eventuale sinonime; locuțiunile, sintagmele sau colocațiile în care este prezent cuvântul-titlu, fiecare cu echivalențele sale. (Indicarea principalelor cuvinte cu care termenii se combină în mod normal reprezintă o caracteristică pe care cititorii o apreciază, probabil, cel mai mult.) În cazul în care verbele au mai multe valori, fiecare subcategorie este însoțită de echivalențe individuale; de asemenea, dacă forma de plural a termenilor cunoaște o modificare de sens, acest aspect este indicat. Intrările lexicografice secundare sunt, la rândul lor, ordonate alfabetic, fiind enumerate, mai întâi, cele în care cuvântul-titlu ocupă prima poziție. Se cuvine să menționăm faptul că sintagmele și cuvintele compuse au fost traduse clar și riguros, acestora revenindu-le un procent ridicat din conținutul lucrării. Ține, desigur, de cultura de specialitate a traducătorului să selecteze cea mai potrivită echivalență în limba română, în funcție de contextul în care este uzitat termenul.

O atenție specială s-a acordat termenilor tehnici de largă circulație, care se caracterizează, de obicei, printr-o mare bogăție frazeologică (cum sunt *cambio, dinero, empresa, gasto, ley, mercancía, orden, pago, precio*), astfel că și articolele lexicografice care le corespund au dimensiuni mai mari. Pe lângă cuvintele tipice limbajului specializat (precum *dividendo, moneda, monetario, saldo, tarifa, tesorería*), figurează termeni care aparțin limbajului comun, dar care au o utilizare specială în domeniul economic (de exemplu, *efectivo, ejercicio*), accepții care reprezintă, în general, restrângeri de sens. Apar ca intrări lexicografice distincte și termeni care au numai tangențială legătură cu limbajul

economic (*día, diferencia, distinguir, estructura, hacer, hora, lucha, pasar, persona*), fiind consemnat, în genere, doar sensul specializat. Este de bun augur faptul că sunt înregistrate și cuvinte de circulație actuală, ca *Asociación de usuarios de internet* sau *videoconferencia*. În plus, termenii derivați cu prefixe sunt incluși în articolul lexicografic al cuvântului de bază, nefiind lucrați separat (astfel, *coarrendador, subarrendador* apar la *arrendador*, iar *dearrendar, subarrendar*, la *arrendar*) – nu este însă și cazul termenilor derivați cu sufixe.

Fiind un dicționar bilingv, inventarul lexical nu este expus prin procedeul trimiterilor; nu se adoptă, așadar, principiul circuitului lexical închis. Totodată, nu sunt prezentate informații despre documentarea termenilor în mod individual, aspect care nici nu s-ar fi pretat la natura dicționarului, întrucât l-ar fi încărcat peste măsură și în mod inutil.

Alte tehnici lexicografice aplicate de către redactoarele acestui dicționar cu scopul de a ușura consultarea lucrării sunt folosirea caracterelor aldine pentru lemă, a caracterelor italice pentru sintagme și determinanți, a literelor de rând pentru echivalențe, a tildei (~) pentru a înlocui cuvântul-titlu; separarea prin punct și virgulă (;) a termenilor mai îndepărtați din punct de vedere semantic sau a categoriilor gramaticale diferite; separarea prin virgulă (,) a termenilor cu sensuri apropiate; întrebuițarea barei înclinate simple (/) pentru a despărți cuvinte interschimbabile. Probabil din considerentul economiei de spațiu, se indică doar forma de masculin a adjectivelor, pornindu-se de la premisa că utilizatorii dicționarului au cel puțin un nivel elementar de limbă spaniolă.

Următoarea secțiune, *Siglas españolas*, se întinde pe parcursul a 30 de pagini și cuprinde o listă lungă de sigle spaniole, însoțite de cuvintele care au fost prescurtate, precum și de traducerea lor în limba română (de pildă, *ATI – Asociación de Siderurgistas Europeos – Asociația Siderurgiștilor Europeni*). Ar fi fost, poate, oportună și indicarea siglei românești, acolo unde acest lucru este posibil, desigur, în special în cazul organizațiilor internaționale sau al altor realități care depășesc nivelul național. Acolo unde nu există corespondent în limba română s-au stabilit echivalențe apropiate semnificativului din spaniolă, însoțite, uneori, de foarte scurte explicații, de exemplu: *Departamento de ultramar – Departamentul de peste mări; Documento Nacional de Identidad – Documentul Național de Identitate; Teletexto Económico de EFE – Teletext economic al agenției de știri spaniole EFE*.

Autoarele dedică, apoi, trei pagini unui alt subiect de actualitate: *Abreviaturas comerciales españolas más frecuentes*, urmărind un model de structurare liniar: abrevierea, termenul abreviat și corespondentul în limba română, însoțit, dacă este cazul, de sinonime (de exemplu, *afmo. – afectísimo – cu respect*). Sunt incluse, în acest repertoriu, unități de măsură, lunile anului, mijloace de transport, monede naționale, termeni referitori la spațiu, cantitate, redactarea documentelor etc.

Este meritoriu faptul că S.-V. Moraru și A.-I. Bogdan au ținut cont de evoluția limbii, de apariția și răspândirea unor cuvinte și sensuri noi, ca urmare a schimbărilor petrecute în plan politic și economic. Astfel, ele își propun să inventarieze, pe parcursul a trei pagini, și cele mai uzuale sigle și abrevieri dedicate clauzelor de comerț internațional, ș.a. *incoterms*. Prin acești termeni indicați în engleză, spaniolă și română (de pildă, *FCA – Free carrier (named place) – Libre transportista (lugar convenido) – Franco transportator (loc de livrare specificat)*), se definește responsabilitatea comercială în cadrul tranzacțiilor specificate.

Pentru a stabili intrările lexicografice, autoarele au pornit de la diverse dicționare. *Bibliografia* cuprinde un număr de 12 dicționare monolingve generale (precum RAE, *Diccionario de la lengua española*, 1992) și specializate (precum *Diccionarios y ratios bursátiles*, J. Books, 2020), dicționare bilingve generale (*Dicționar spaniol-român*, 2005; *Dicționar român-spaniol*, 2009, Calciu A., Samharadze Z.), dicționare bilingve specializate (englez-român, precum cel redactat de către M. Greener, 2001, respectiv spaniol-englez, cum e *The Oxford Business Spanish Dictionary*, 2002) sau chiar dicționare multilingve (în care româna este limba-sursă). Nu putem să nu remarcăm faptul că dicționarele despre care am pomenit deja în partea introductivă a acestei recenzii lipsesc din bibliografie, nestărnind, probabil, interes pentru autoare. Ar fi însă interesant de văzut cum se raportează acestea ca viziune și tehnică de lucru la lucrări ca cele elaborate de către I. Constantinescu sau S.-M. Chiriac, care se suprapun, parțial, obiectivului acestui dicționar, și prin ce anume se diferențiază, în opinia lor, de restul lucrărilor din domeniu. Demnă de laudă este folosirea unor surse precum site-uri web și baze de date, semn al actualizării termenilor avuți în vedere, dicționarul satisfăcând, astfel, cerințele utilizatorilor de astăzi.

La finalul volumului există și un *Indice*, cuprinzând literele alfabetului și paginile corespunzătoare acestora, cu scopul de a face mai ușor localizabile intrările din dicționar.

Încheiem recenzia de față cu câteva observații care ar putea fi de folos în vederea publicării unei viitoare ediții a dicționarului. Pentru cititor, ar fi, poate, utile mai multe lămuriri tehnice preliminare precum structurarea articolelor lexicografice, modul în care s-a realizat selectarea cuvintelor-titlu, numărul de intrări, cu alte cuvinte, informații de ordin metalexiconografic. De asemenea, considerăm că lucrarea ar fi îmbogățită prin oferirea de exemple de punere în context a termenilor, exemple extrase din corpusuri de limbă, care ar facilita înțelegerea semnificatului și a modului de utilizare, pentru a vedea „straietele” pe care le „îmbracă” termenul în discursul real de factură orală sau scrisă. Acest lucru ar presupune, desigur, creșterea în volum a lucrării, dar s-ar evita, astfel, lăsarea pe dinafară a unor termeni „la modă” precum *criptomonedă*, *telemuncă*, *telesalariat*. Un alt aspect la care dorim să ne referim este cel al îmbinării de cuvinte cu caracter tehnic. Acestea stârnesc anumite dificultăți de ordin redacțional, fiindcă, pentru un lexicograf, nu este întotdeauna clar la care dintre termeni se lucrează o locuțiune sau o sintagmă. Având în vedere că astfel de unități ocupă un loc important în structura multor articole, este dorit să existe consecvență, iar principiile lexicografice să fie clar stabilite încă de la început. Denumirile sintagmatice pot fi incluse în articolele dedicate termenilor tehnici; dacă elementele unei sintagme nu sunt deloc marcate din punct de vedere tehnic, se poate opta pentru soluția de a o atașa la primul termen sau la cuvântul care își schimbă sensul. Am identificat în dicționar mici inconsecvențe privind determinanții termenilor tehnici; aceștia sunt redați doar uneori în cadrul intrărilor consacrate termenilor specializați, nefiind întotdeauna clar care sunt principiile după care termenii au fost lucrați ca intrare separată în dicționar sau doar în calitate de determinanți. Oferim câteva exemple: *estudiar* apare împreună cu substantivele *oferta*, *propuesta*; în cadrul intrării specifice substantivului *oferta* este inclus doar verbul *examinar*, nu și *estudiar*, iar verbul *examinar* nu figurează ca intrare separată; pe de altă parte, *precio de fábrica* apare la ambii termeni. Economia dicționarului ar putea admite soluția ca un termen să figureze la două articole, echivalențele fiind redată doar o singură dată, fiind aplicat, apoi, procedul trimiterilor. Dorim să subliniem însă faptul că aceste observații nu știrbesc, în opinia noastră, valoarea științifică a lucrării lexicografice recenzate.

Concluzionând, *Diccionario de términos económicos y comerciales español-rumano* reprezintă o abordare lexicografică domeniială care se remarcă prin regularitate, sistematicitate, accesibilitate și utilitate practică, meritând toată aprecierea noastră. Detaliată cu atenție, lucrarea nu oferă informații netrebuincioase, autoarele dând dovadă de un extraordinar simț al preciziei. Dicționarul va deveni, cu siguranță, o lucrare de referință pentru lexicografia celor două limbi prin selecția și adaptarea termenilor aflați în circulație în domeniul economic; el vine să completeze în mod necesar și firesc piața românească a dicționarelor specializate, atât de necesare traducătorilor de limbă spaniolă. Le dorim autoarelor să transforme dicționarul într-unul bidirecțional, publicând și versiunea româno-spaniolă, a cărei apariție o așteptăm cu interes.

ANDREEA-NORA PUȘCAȘ

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu” al Academiei Române

Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, nr. 21

andreeanorpuscas@gmail.com

ANAMARIA-BIANCA TONȚ, *Clasa proformelor din limba română contemporană*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2020, 281 p.

Având ca fundament teza de doctorat cu același titlu, teză coordonată științific de G. G. Neamțu, prezenta cercetare constituie „un studiu consistent de tip monografic al clasei semantico-referențiale a proformelor din limba română” (p. 10).

În 2005, lingvistica românească a cunoscut o îmbogățire semnificativă prin apariția *Gramaticii limbii române* [GALR], lucrare care a avut un impact major asupra studiului limbii române contemporane. Astfel, în paralel cu gruparea tradițională a cuvintelor în clase lexicogramaticale, GALR propune și organizarea lor în clase semantico-funcționale, grupări care includ unități lingvistice distincte în ceea ce privește statutul gramatical. Printre clasele semantico-funcționale se distinge în mod deosebit *clasa proformelor*.

Conform precizărilor autoarei, „locul proformelor în sistemul gramatical românesc este unul neclar” (p. 19). Puținele studii consacrate exclusiv domeniului proformelor au condus la o definire superficială a acestei clase și la clasificări contradictorii ale cuvintelor considerate proforme. Mai mult, unii lingviști nici nu recunosc existența unei astfel de clase semantico-funcționale, argumentând că acest concept, *proformă*, nu este o noutate pentru gramatica noastră, ci se suprapune unor concepte deja existente în limbă – *substitute*, respectiv *anaforice*. Având în vedere această realitate, existența unei monografii a clasei proformelor este absolut necesară pentru gramatica limbii române. În ciuda aparențelor, realizarea unei lucrări de acest fel nu este deloc simplă, fiind vorba, adesea, de fenomene gramaticale destul de complexe, a căror soluționare necesită o bună cunoaștere a literaturii de specialitate, a evoluției și a dinamicii limbii. În plus, elaborarea unui asemenea studiu comportă întotdeauna un anumit risc, și anume acela de a nu folosi, în comunicarea rezultatelor, formularea potrivită. Aceste provocări complexe, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, sunt motivații suficiente pentru a le aborda.

Lucrarea *Clasa proformelor din limba română contemporană* se structurează în șase capitole, cu titluri sugestive și riguros organizate în subcapitole și paragrafe. La acestea se adaugă argumentul, listele cu abrevieri, simbolurile și siglele utilizate, concluziile generale și, bineînțeles, bibliografia.

Capitolul întâi (p. 15–72), *Clasa proformelor. Precizări necesare*, este unul teoretic. În prima parte a acestuia, autoarea realizează o prezentare concisă a modului de organizare a unităților lexicale ale unei limbi, oferind o expunere asupra criteriilor care stau la baza delimitării claselor lexicogramaticale și a celor semantico-funcționale. Un aspect important pe care cercetătoarea îl subliniază aici este faptul că pentru configurarea acestora se au în vedere „particularitățile semantice și funcționale” (p. 18) ale cuvintelor, motiv pentru care în aceeași clasă semantico-funcțională pot fi grupate unități lingvistice reprezentând părți de vorbire diferite. În paginile următoare, se analizează cu atenție definițiile termenului *proformă*, cu precădere din lingvistica românească, și se observă că acest concept nu cunoaște în gramatica limbii române o direcție unică de interpretare. Concluzia este că multiplele definiții propuse pentru proforme sunt consecința „suprapunerilor terminologice” (p. 55) dintre *pronume*, *substitut*, *anaforă* și *proformă*. În consecință, autoarea are în vedere evoluția termenilor *substitut*, *anaforă* și chiar *deixis*. Toate aceste noțiuni sunt analizate sub forma unor dihotomii: *substitut* – *anaforă*; *anaforă* – *deixis*; *anaforă* – *proformă*; *substitut* – *proformă*; *proformă* – *prolexem*; *referință actuală* – *referință virtuală*; *context lingvistic* – *context situațional*; *cuvinte lexicematice* – *cuvinte categorematice* etc. Se recurge la acest demers în vederea identificării asemănărilor, respectiv a deosebirilor dintre conceptele înrudite menționate anterior, ca în cele din urmă să se poată înainta o definiție clară a proformelor din limba română: „expresii fără autonomie referențială care își obțin referința de la un element plin referențial – sursa semantică – în context lingvistic, prin conexiune anaforică (sau cataforică)” (p. 61). Potrivit teoriei înaintate, pronumele *el* din enunțul *Gimnastul a câștigat medalia olimpică, de aceea toți au vrut un autograf de la el*. este o proformă deoarece: „a. radicalul categorial devine un radical lexical impropriu, mediat (*el* → *gimnast*); b. dobândește autonomie semantică și referențială (*el* = *gimnast*); c. se acordă paradigmatic cu antecedentul *gimnastul* (masculin, singular); d. ocupă o poziție sintactică tipică substituitului *de la gimnast* – atribut prepozițional” (p. 64). Deloc de trecut cu vederea sunt observațiile făcute în legătură cu semnificația cuvântului *proformă* (p. 44–48), autoarea subliniind că „*formă* din cuvântul *proformă* înseamnă *formă lingvistică* și, implicit, *formă gramaticală*, deci excludem ca proforme să stea numai pentru expresie” (p. 48). Pentru a face referire la procesul de evocare a unei unități din discurs prin diferite tipuri de proforme (p. 64), Anamaria-Bianca Tonț propune termenul de *proformalizare*, care „presupune concomitent o reluare de informație și o echivalare de termeni” (p. 65). În finalul acestui capitol, autoarea face inventarul tipurilor de proforme din gramatica limbii române, un fel de

istoric al acestora, și remarcă faptul că cercetătorii, „din dorința de a spune totul, aleg adesea un singur criteriu, ceea ce conduce la coerență și unitate voite, dar, în mod inevitabil, impune o anumită limitare” (p. 71). Din acest motiv, autoarea alege ca pentru clasificarea proformelor să țină cont, cu riscul apariției unor excepții în clasificarea proformelor, atât de legătura proformei cu sursa semantică, cât și de pozițiile sintactice pe care proforma le ocupă.

Cel de-al doilea capitol (p. 73–160), *Prosubstantivele, subclasa cea mai extinsă de proforme?*, este rezervat analizei subclasei de proforme numite *prosubstantive*. După cum menționează autoarea, în literatura de specialitate se consemnează adesea că pronumele reprezintă cea mai extinsă clasă de proforme fără a se pune limite clare între pronume și proforme. Prin intermediul unei prezentări concise a clasei lexico-gramaticale a pronumelui în limba română, autoarea, exprimând îndoielei cu privire la calitatea de proforme a tuturor pronumelor, aprofundează observațiile lingviștilor români referitoare la capacitatea de substituție a pronumelui. Meritul cercetătoarei îl reprezintă detalierea tuturor subclaselor de pronume cu scopul de a identifica acele contexte în care pronumele și-au pierdut capacitatea de substituție și, implicit, pe cea de proforme. Un astfel de exemplu îl constituie *cliticele de dublare*. Autoarea notează că în enunțul *Bunicii; îi era somn, așa că pe ea; nu am invitat-o; la plimbare.*, „pronumele *ea* stă în locul substantivului, este prosubstantiv, dovadă fiind faptul că substituitul și proforma nu pot fi coprezente (acord paradigmatic propriu-zis sau *in absentia*): **Bunicii îi era somn, așa că pe bunica pe ea nu am invitat-o la plimbare.*” (p. 106). În schimb, în enunțul *Pe bunica; nu am invitat-o; la plimbare.*, „pronumele *o* nu înlocuiește, ci dublează substantivul, nominalul referent și cliticul de dublare ocupând simultan aceeași poziție sintactică (acord paradigmatic dublant total – categorii gramaticale + funcție sintactică): *Pe bunica; nu am invitat-o; la plimbare.*” (p. 106). Arătând că nu toate pronumele dețin trăsăturile definitorii ale proformelor, autoarea demonstrează că este forțat să se afirme despre pronume că reprezintă „cea mai extinsă clasă de proforme” (p. 90). Pentru evitarea unor confuzii de ordin terminologic, Anamaria-Bianca Tonț grupează sub denumirea de *prosubstantive* acele pronume care înlocuiesc un substantiv de la care își procură contextual referința. Ulterior, autoarea demonstrează că, la fel ca unele pronume, există și numerale care ocupă poziții sintactice tipic nominale, substituind un substantiv exprimat: „*M-am întâlnit cu colegii. Doi; nu m-au văzut de mult.*” (p. 154). Acestea sunt incluse în subclasa prosubstantivelor, care devine astfel cea mai extinsă subclasă de proforme. Maniera în care este descrisă subclasa prosubstantivelor reprezintă o notă originală a autoarei.

Proadjective sau cuvinte cu valoare adjectivală? este întrebare la care autoarea lucrării analizate încearcă să dea răspuns în cel de-al treilea capitol (p. 161–206). În acest segment al lucrării se urmărește, mai întâi, interpretarea *adverbelor substitute* (*asemenea, așa, atare, astfel de* etc.) în contexte nominale: „*O așa fată e mândria oricărui părinte.*” (p. 166). În urma acestei analize, autoarea constată că acestea fie sunt considerate adverbe cu valoare adjectivală (datorită contextului în care apar), fie sunt incluse în clasa adjectivului ca forme invariabile (p. 165). Legat de capacitatea acestora de a funcționa ca proforme, se notează că sunt proadjective, pe de o parte, grație valorii funcționale de adjectiv (sunt ocurente în poziții sintactice specifice adjectivului – atribut adjectival, nume predicativ, element predicativ suplimentar), iar, pe de altă parte, datorită faptului că își obțin interpretarea semantico-referențială prin raportarea la un adjectiv calificativ exprimat în contextul lingvistic: „*El este dur. Tot astfel sunt și părinții lui.*” (p. 177). În ceea ce privește adjectivele pronominale, Anamaria-Bianca Tonț se numără printre cercetătorii care consideră că acestea sunt de două tipuri (p. 187): prima categorie de adjective pronominale este formată din formele posesive și cele de întărire, adjective care, totodată, sunt și pronume, iar cea de-a doua categorie aduce laolaltă restul formelor care și-au pierdut calitatea de substitute ale numelui. Referitor la calitatea de proforme a celei de-a doua categorii de adjective pronominale, autoarea notează că prin adjectivizare, adjectivele pronominale (din a doua categorie) „nu își pierd definitiv capacitatea de substitute” (p. 187), ci doar „se reorientează spre un alt tip de sursă referențială – adjectivele calificative” (p. 188): *Copiii obraznici; vorbesc mereu neîntrebați. Acestor; copii nu le mai dau atenție.* În același capitol se are în vedere lexemul *ce* în contexte exclamative – *Ce curaj au unii!* (p. 196), dar și prepozițiile cu valoare adjectivală cantitativă, ocurente în contexte exclamative – *Ce de lume a venit!* (p. 197). Privitor la capacitatea lor de a funcționa ca proadjective, autoarea identifică acele contexte în

care formele în discuție au rol de „proadjective ale multului” (p. 204). La finele capitolului este atinsă și problematica lui *gata* ca proadjectiv atunci când are valoare adjectivală – *haine gata* (p. 204). Se punctează că această formă are trăsături insuficiente pentru a reclama încadrarea sa în subclasa proadjectivelor. Cele mai interesante aspecte consemnate în capitolul analizat se referă la calitatea de proadjective a unor adjective pronominale, opinia autoarei fiind o contribuție de seamă pentru studiul domeniului proformelor.

Capitolul IV (p. 207–240), *Proadverbele, un tip de adverbe substitute?*, se ocupă, după cum îi spune și numele, de o subclasă de adverbe semantic deosebite, *adverbele substitute*. Anamaria-Bianca Tonț arată că, deși mai mulți lingviști români numesc adverbele substitute și proadverbe, nu toate au această calitate, dată fiind citirea lor deictică: *Acolo se află școala noastră*. (p. 216). Analizându-le din perspectivă semnificativ-funcțională, autoarea ajunge la concluzia că aceste forme au un comportament aparte în sistemul proformelor, deoarece sunt, în primul rând, „substitute funcționale” (p. 231), ele procurându-și referința contextuală nu numai de la adverbe referențiale, ci și de la substantive exprimând circumstanțe: *Plec acasă. Acolo; mă așteaptă mama*. Pe lângă adverbele substitute, ca un tip special de proadverb, se remarcă relativul *ce* cu sens cantitativ (p. 240): *Cei mare casă are!* → *El are o casă foarte mare*. Deși *ce* adverbial se abate ușor de la comportamentul specific proformelor, autoarea îl pune totuși în rândul proadverbelor, argumentând că sensul său cantitativ se evidențiază datorită contextului exclamativ.

Penultimul capitol (p. 241–255), *Proenunțul, periferia clasei proformelor?*, tratează, în primul rând, problematica acelor forme care realizează o substituție globală, numite printre altele și profraze (*da, nu, ba da* etc.). Autoarea demonstrează că, deși trăsăturile semantico-referențiale garantează capacitatea lor de proforme, acestea ar putea fi considerate o subclasă marginală de proforme numai acceptând, la nivel sintactic, existența unui *înțeles categorial enunț*, așa cum propune Dumitru Nica (p. 244). Sunt analizate o serie de adverbe: *Plecați în seara aceasta?* — *Bineînțeles că da; [= plecăm în seara aceasta]; Da; [= plecăm în seara aceasta.];* (p. 251), câteva pronume cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de *neutrale*: *[Mi-am propus să ajung acolo în iarnă]; [Asta]; / [Aceasta]; este dorința mea*. (p. 252) și structura *ce face?* – *Medicul mi-a recomandat [să beau doi litri de apă în fiecare zi]; dar asta (o) faci deja*. (p. 255), scopul analizei fiind afirmarea ori negarea rolului de proenunț.

În ultimul capitol (p. 257–264), *Proarticol, proprepoziție, proconjunție și pronominal – posibile clase de proforme?*, Anamaria-Bianca Tonț acordă spațiu unor concepte ca *proarticol, proprepoziție, proconjunție și pronominal*. Aparițiile acestor termeni sunt sporadice în literatura de specialitate, după cum se menționează în acest capitol. Cele mai însemnate pagini sunt dedicate lui *al* ca substitut al unei prepoziții/locuțiuni prepoziționale cu genitivul (p. 261): *[În jurul]; casei și al curții am curățat zăpada*. După ce trece în revistă interpretările existente în literatura de specialitate, autoarea trage concluzia că oscilațiile dintr-o clasă în alta depind „de natura acestui cuvânt situat la interferența mai multor clase lexico-gramaticale” (p. 261). Cu toate acestea, fără a se pronunța asupra statutului morfologic al lui *al* din contextul analizat, autoarea acceptă că în acest caz putem vorbi de o proprepoziție. Ultimele paragrafe ale capitolului final abordează pronumeralele. O remarcă valoroasă pe care o face autoarea este aceea că existența unei subclase care să substituie numeralul „nu contravine cu calitatea de proforme a unora dintre numerale” (p. 262), întrucât clasa numeralului din limba română înglobează două tipuri de numerale – substitute și nonsubstitute. Prin urmare, acele forme care substituie numerale prezente în mod explicit în text formează subclasa pronominalelor: *L-am întrebat cât; plus doi fac cinci și mi-a răspuns că trei (plus doi fac cinci)*. Nici forma *de*, despre care s-a afirmat că atunci când este coordonatoare funcționează ca proconjunție, nu este neglijată, chiar dacă cercetătoarea acordă un spațiu restrâns problematicii acesteia (p. 261): *Du-te de te spală!* De asemenea, observațiile despre proarticol ocupă numai câteva rânduri. Aceste două subclase, proconjunție și proarticol, sunt excluse de autoare din clasificarea tipurilor de proforme în baza unor argumente proprii.

Lucrarea în ansamblul ei este rodul unei cantități impresionante de muncă. Lista bibliografică este alcătuită din peste 200 de titluri organizate în trei secțiuni (*A. Dicționare. Enciclopedii, B. Lucrări de referință și C. Studii și articole*) și cuprinde publicații reprezentative în special din

domeniul gramaticii, dar și din cel al pragmaticii. Lucrările referitoare strict la tematica proformelor sunt de dată recentă. În construcția studiului, autoarea a fost nevoită să includă anumite rezultate din literatura de specialitate, preluând, într-o tratare originală, cele necesare pentru a conferi lucrării unitate și o înțelegere mai clară a rezultatelor. Opiniile preluate și contribuțiile personale se îmbină armonios, ducând la o monografie necesară în spațiul lingvistic românesc.

Pe lângă meritele lucrării, considerăm că există și câteva elemente de care s-ar putea ține cont într-o altă ediție a cărții. În primul rând, semnalăm lipsa de omogenitate din ultimul capitol, unde definirea conceptelor de *proprepoziție*, *proconjunție* și *pronumeral* se face apelând la unele teorii deja existente în literatura de specialitate. Apoi, deși titlul capitolului evidențiază posibilitatea existenței unei subclase de proforme alcătuite din *proarticole*, trimiterea la aceasta este superficială, într-o notă de subsol. În cele din urmă, suntem de părere că analizarea unui corpus constituit dintr-o selecție de texte din literatura română modernă sau chiar din limbajul internautic ar fi de preferat în locul exemplurilor create ad-hoc.

Cel mai important rezultat științific al tratării subiectului ales de către Anamaria-Bianca Tonț constă în realizarea unei lucrări monografice și sistematice a clasei proformelor din limba română contemporană, până în prezent singura de acest fel din lingvistica românească. Prin modul de dispunere în succesiune a rezultatelor cercetării, lucrarea se dovedește a fi o monografie originală a proformelor din limba română contemporană. Autoarea operează mai ales cu termeni din gramaticile noi, dar ține seama și de abordarea tradițională, corelând astfel cele două tipuri de viziuni din gramatica limbii române. Mai adăugăm la acestea redactarea clară, un metalimbaj gramatical propriu, dar explicat, o ordonare logică a capitolelor, întocmirea notelor de subsol și a bibliografiei conform normelor în vigoare. Nu ne rămâne decât să afirmăm că lucrarea *Clasa proformelor din limba română contemporană* este una valoroasă din punct de vedere științific și cu suficiente note personale, care se remarcă prin umplerea unui gol în gramatica limbii române.

LAVINIA NASTA

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, nr. 21
lavinia.dalalau@yahoo.com

MARIANA MATEI BUCIU, *Mărci ale oralității în opera lui Liviu Rebreanu*, București, Editura Pro Universitaria, 2023, 380 p.

Lucrarea de față, aparținând doamnei profesoare Mariana Matei Buciu, a constituit subiectul unei teze de doctorat elaborate sub îndrumarea Dnei Prof. univ. dr. habil. Silvia Pitiriciu, în cadrul Școlii Doctorale din Craiova și se constituie într-un demers analitic pertinent al limbii și al stilului rebreanian din perspectiva oralității. Abordarea operei lui Liviu Rebreanu, caracterizată, după cum se știe, printr-o scriitură elaborată, din perspectiva conceptului de oralitate și a mărcilor prin care aceasta se concretizează, reprezintă tocmai elementul de noutate pe care acest studiu îl aduce în lingvistica românească.

Așa cum apreciază Prof. Silvia Pitiriciu, în *Cuvânt înainte* (p. XI), în studiul său, Mariana Matei Buciu „pornește de la literatură spre limbă”, iar principala metodă de lucru aplicată „este analiza lingvistică pe fiecare nivel al limbii (lexicologic și structural-semantic, etimologic, fonetic, morfologic, frazeologic, sintactic, ortografic, stilistic, pragmatic). Analiza sincronică și sintagmatică, pe care o realizează în fiecare capitol, este urmată de aplicarea metodei statistice, a metodei interpretative și a metodei reprezentării grafice”.

Structura lucrării, bine ordonată, pune în valoare atât elementele teoretice, cât și pe cele aplicative. Debutând cu *Cuprins* (p. IX–X) și *Cuvânt înainte* (p. XI–XIV), lucrarea se continuă cu o

Introducere (p. 15–70), trei capitole propriu-zise (p. 71–340), *Concluzii* (p. 341–350), *Anexe* (p. 351–362) și *Bibliografie* (p. 363–380).

În *Introducere*, autoarea aduce informații edificatoare asupra alegerii temei, a actualității și importanței acesteia, opinând că oralitatea are „un rol esențial în dezvoltarea și revigorarea limbii române literare” (p. 64). Secțiunile acestui capitol introductiv mai tratează aspecte precum: *Prezentarea generală a operei lui Liviu Rebreanu* (p. 17–34), cu referire la contextul istoric, ideologia culturală, concepția estetică, locul scriitorului în istoria literaturii române, tematica operei și delimitarea operelor de interes (volume, opinii critice); *Contribuția lui Liviu Rebreanu la dezvoltarea limbii literare* (p. 35–42), secțiune care vizează aportul scriitorului la dezvoltarea capacității expresive a limbii, originalitatea stilului acestuia, precum și opinii critice privitoare la limba și stilul narațiunilor sale; *Obiective* (p. 42–43), în care sunt precizate scopul și obiectivele cercetării prin prisma oralității stilului, autoarea vizând chiar o „redefinire” și o „reconceptualizare” a fenomenului *oralității* prin identificarea, în textul lui Rebreanu, a mărcilor ei specifice din punct de vedere lingvistic, pragmatic și expresiv, vizând chiar o „oralitate rebreniană” ce creează impresia de viață (la nivelul discursului narativ) și de autenticitate (în spațiul ficțiunii); *Metode de lucru* (p. 43–49), subcapitol în care se prezintă viziunea metodologică de ansamblu și metodele de cercetare a mărcilor lingvistice și pragmatic-discursive de la nivelul fiecărui capitol al lucrării (de ex., metode tradiționale, precum metoda expozitivă sau cea descriptivă; metode moderne, de tipul deducție, inducție sau metoda analogică); *Stadiul actual al cercetării temei* (p. 49–63), în care sunt trecute în revistă principalele opinii teoretice referitoare la oralitatea stilului în operele unor scriitori precum Ion Creangă, I. L. Caragiale, Mihail Sadoveanu, Marin Preda, dar și contribuțiile teoretice anterioare referitoare la opera lui Liviu Rebreanu, precum cele semnate de Lucian Raicu, Ștefan Munteanu, Victor Iancu, Nicolae Felecan, Constantin Milaș, Ioan Milică ș. a.

Capitolul I, intitulat *Oralitatea, ca expresie lingvistică a stilului beletristic*, are un caracter general teoretic și cuprinde două subcapitole la sfârșitul cărora autoarea conchide că stilul oral nu este un stil funcțional, ci „un mod de exprimare, o expresie a *stilului beletristic*, o caracteristică particulară a acestuia, pe care o numim simplu *oralitate* și care poate fi conturată printr-o serie de mărci specifice” (p. 93).

Primul subcapitol, intitulat *Oralitatea. Elemente de teorie* (p. 71–93), urmărește, de-a lungul celor patru secțiuni și pe baza unei bogate bibliografii de specialitate românești și străine, aspecte teoretice precum: limbă orală – limbă scrisă, limbă populară – limbă literară; conceptul de *oralitate* și perspectivele de abordare a oralității; tipuri de *oralitate* (*standard* – „vorbirea și scrierea cultă nespecializată” și *substandard* – „limbajul popular ce stă la baza actelor de vorbire marcate stilistic”, p. 85); oralitatea și stilul beletristic (stilul oral este văzut ca o expresie a *stilului beletristic*).

Cel de-al doilea subcapitol al primei părți, *Mărcile și nivelurile de expresivitate ale oralității* (p. 93–114), are un caracter aplicativ și cuprinde, la rândul lui, două mari secțiuni: 1. *Mărcile lingvistice ale oralității* (p. 93–107) și 2. *Mărcile extralingvistice, paralingvistice și nonlingvistice ale oralității* (p. 108–114). Plecând de la clasificarea propusă de Rodica Zafiu (2002), conform căreia mărcile oralității pot fi *inerente* (specifice) comunicării orale și *asociate* acesteia, Mariana Matei Buciu identifică, în prima secțiune, alcătuită din patru părți, mărcile lingvistice ale oralității din textul rebrenian la toate nivelurile de expresivitate ale limbii. Astfel, la nivel fonetico-ortografic, autoarea vorbește de mărci inerente, intrinseci oralității, precum „transcrierea pronunției standard”, cum ar fi, de exemplu, diferența de accent în unele cuvinte, comparativ cu forma lor din limba standard/literară (de ex., *fîrāv/ fîrav*) sau transcrierea formelor pronumelui personal de pers. I și a III-a și ale verbului *a fi* cu *i* inițial (*ieu, iel, ieste*), dar și, ca „forme expresive”, transcrierea sunetelor lungi, pentru redarea tensiunii afective. Desigur că, prin raportare la normele limbii standard/literare, aceste forme reprezintă greșeli de limbă, dar credem că ar fi fost mai potrivit ca autoarea să evite caracterizarea lor ca forme „greșite”, care „evocă și greșeli de ortografie, asociate cu lipsa de instrucție (fără îndoială că se referă, deși nu o precizează, la lipsa de instrucție a personajelor – n. n.)” (p. 94), ele fiind mai degrabă „abateri” de la norma literară, utilizate în scop stilistic. Așa cum afirmă autoarea însăși, aceste mărci sunt „trăsături intrinseci ale oralității” textului (rebrenian, în cazul de față), care dau contur și îmbogățesc stilul literar al operei scriitorului ardelean, prin prisma opoziției între oralitatea „reală” și cea „artistică”, menționată tot de autoare (p. 114). Este și cazul mărcilor de la nivel lexico-

frazeologic (de ex., cuvinte regionale, termeni de interpelare, interjecții hortative, prezentative etc.), care, dincolo de a fi „refuzate de limba cultă” (p. 95), constituie, în contextul registrului regional/popular, tot surse de oralitate a stilului (a se vedea, în acest sens, opinia lui Liviu Rebreanu față de limbajul popular și față de creatorul acestuia, ca sursă de limbă vie, expresivă, la care se și face trimitere la p. 117). În acest context, se mai remarcă opinia autoarei referitoare la limbajul regional, Mariana Matei Buciu considerând că acesta „este, mai degrabă un obiect de studiu cu caracter istoric ori stilistic, nemaifiind folosit în comunicarea curentă, datorită progresului și modernizării societății, fiind perceput ca anacronic” (p. 96) și continuând, contradictoriu, cu remarcă: „cercetătorii consideră că astăzi se produce o *deregionalizare* (s.a.), o diminuare a particularităților regionale (tradiționale) ale limbii române (mai ales la nivel fonetic) și o promovare tot mai intensă a limbii literare standard, progresul general influențând și noile reguli de producere lingvistică”. Credem că, prin această afirmație, autoarea nu a ținut cont de faptul că variantele regionale ale limbii (subdialecte și graiurile) sunt încă vii, acestea nefiind deloc „anacronice”, iar despre o „deregionalizare” se poate vorbi, în termeni coșerieni, mai ales din perspectivă diastratică (a opoziției mediu rural vs mediu urban, tineri vs vârstnici, țărani vs intelectuali) și diafază (la nivelul vorbirii individuale, respectiv al opțiunii vorbitorului pentru un anumit registru/termen, ceea ce ne conduce tot la dimensiunea „stilistică” a limbii).

În acest subcapitol, mai sunt amintite, ca intrinseci oralității, mărci ale nivelului morfosintactic (de ex., diminuarea flexiunii articolului, trăsături specifice sintaxei orale precum anacolutul, elipsa, repetiția, construcțiile incidente etc.) și mărci ale nivelului stilistic (de ex., mijloace de exprimare a afectivității cu ajutorul superlativului sau al diminutivelor, stilul indirect liber ș. a.). În a doua secțiune a subcapitolului, sunt prezentate mărcile extralingvistice (deixisul, actele de vorbire, anafora sau modalizatorii), paralingvistice (ton, intonație, pauze, lungiri de sunete, accent) și nonlingvistice (mimica, gestică, proxemica ș. a.). După cum se subliniază și în prezentarea din *Cuvânt înainte* (p. XII), corpusul mărcilor oralității, prezentate într-o manieră detaliată, include 1129 de mărci, dintre care 923 mărci lingvistice și 206 mărci pragmatic-discursive.

Capitolul al II-lea al studiului, *Tipologia și expresivitatea mărcilor lingvistice ale oralității în opera lui Liviu Rebreanu*, este cel mai amplu și include cinci subcapitole pe parcursul cărora sunt analizate cele cinci categorii de mărci lingvistice importante ale oralității, respectiv concretizarea lor în opera lui Liviu Rebreanu, fiecare subcapitol fiind urmat de observații statistice și interpretative, pe baza cărora autoarea și-a conturat concluziile.

Primul subcapitol, *Mărci lexicale* (p. 115–157), prezintă, în cele 4 secțiuni și pe baza unor lucrări de referință în domeniu, 158 de mărci lexicale care contribuie la conturarea oralității în textul rebrenian, la nivelul fiecărui registru al limbii, termenii fiind grupați după criteriul lexico-gramatical: 1. *Registrul popular* (p. 116–125) – considerat o variantă diastratică a limbii (substantive – de ex.: *coperiș*, *ibovnică*, *muiere*; adjective: *becisnic*, *bofit*, *năuc*; verbe: *a cobî*, *a hodini*, *a ocări* etc; adverbe: *acuma*, *acu*); 2. *Registrul regional* (p. 125–145) – subcategorie a limbajului popular, variantă diatopică a limbii ce însumează „graiurile teritoriale ale limbii” (p. 125), analizând îndeosebi ardelenisme (fonetice: *grije*, *năcaz*, *tusă*, *a ceti*; lexicale: *boanghină*, *cioareci*, *colbos*, *a drăgosti*, *frăgar*, *haizaș*, *muruit*, *minten*, *pociumb*, *a spăimânta*, *vrăstuță* ș. a.), dar și unele muntenisme (de tipul *aide*, *genunche*) și moldovenisme (*buduhaiță* ‘matahală’, *păpușoi*); 3. *Registrul familiar* (p. 146–157), variantă diafază a limbii, care, la nivel stilistic, cuprinde termeni caracterizați prin expresivitate și afectivitate, cu trăsături specifice limbajului popular, dar și contextului comunicării (de ex., relațiile dintre interlocutori) – diminutive (*ciubăraș*, *clăiță*, *locșor*, *sărăcuță*), augmentative (*bătrânic*, *fetișcană*) sau cuvinte familiare propriu-zise (*biată* ‘sărmană’ a *bodogăni*, *a se cătrăni* ‘a se mânia’, *a ciupi* ‘a fura câte puțin’, *fleandură* ‘zdreanță’, *golan* ‘sărac, zdrențaros’, *huidumă* ‘femeie mare și grasă, matahală, namilă’, *nene*, termen pe care autoarea îl consideră ca folosit, în textul rebrenian, pentru a exprima „dezaprobarea, surprinderea neplăcută” – p. 151 etc.). Concluzia la care ajunge Mariana Matei Buciu, în a patra secțiune, intitulată *Observații statistice și interpretative* (p. 154–157), este aceea că termenii din cele trei registre menționate în acest subcapitol reprezintă „o sursă autentică de îmbogățire a limbii române literare, constituindu-se în ceea ce putem numi, în sens generic, «lexicografia populară» a oralității rebreniene” (p. 157).

Subcapitolul al doilea, *Mărci frazeologice* (p. 157–190) discută, pe baza unui bogat material bibliografic, despre „frazologismele expresive” (p. 161) sau despre mărcile cu conținut afectiv asociate „indirect” oralityții, autoarea având în vedere, în cele patru secțiuni, următoarele categorii de mărci frazeologice și frastice, specifice stilului beletristic, ale oralityții în opera lui Rebreanu: 1. *Locuțiuni* (p. 161–175), privite ca „îmbinări fixe de cuvinte” sau ca „grupuri sudate, cu același înțeles, având o expresivitate variabilă” și care „comunică o singură informație și au o singură funcție gramaticală” (p. 162), fiind urmărite locuțiunile substantivale (de ex., *băgare de seamă, talpa țării, verzi și uscate*), adjectivale (*de cinste, într-o dungă, rea de gură, cu stare*), verbale (*a-și bate joc, a-și pierde mințile, a-și ține clanța*) și adverbiale (*de colo până colo, pe furiș, rând pe rând, în vecii vecilor*); 2. *Expresii populare, fraze ritmate* (p. 175–184), pe care autoarea, preluând o clasificare propusă de Stelian Dumistrăcel (1980), le consideră ca fiind *expresii copii ale realității* (de ex., expresii ce reflectă viața colectivității: *a bate apa-n piua, câtă frunză și iarbă, din pământ din iarbă verde, a-și lua lumea în cap, a pune bețe în roate, a rămâne de căruță* etc. sau expresii izvorâte din terminologia profesiilor: *a avea de furcă, a-i lua o piatră de moară de pe suflet, a-i merge gura ca melița, a se duce ață*) și *expresii idiomatice imaginare*, rezultate ale unui mod fantastic de a vedea lumea (*a nu face cât o ceapă degerată, a se scula cu noaptea în cap, a se culca odată cu găinile, a-și lua inima în dinți, a-i mânca zilele*), dar și structuri sau fraze ritmate (*ce mai calea-valea, cum-necum, de voie de nevoie, vrând-nevrând*); 3. *Structuri paremiologice și stereotipii de limbaj* (p. 184–190), care, aparținând categoriei brevilocvenței și limbajului popular, transmit o întreagă experiență și filosofie practică de viață într-o formă esențializată (proverbe, aforisme și zicători, de tipul: *cine râde la urmă râde mai bine, vorba multă-i sărăcie*; expresii parabolice cu valoare de pragmateme, de tipul *Doamne ferește, Dumnezeu știe, Doamne ajută, slavă Domnului*; structuri de tipul *rămâi sănătos!, sănătate bună!, vorba ceea*). În urma analizării celor 184 de mărci frazeologice în opera lui Rebreanu, autoarea conchide că frazeologia potențează oralitatea și expresivitatea limbajului artistic rebrenian, constatându-se, de-a lungul timpului, o pondere descrescândă a prezenței mărcilor frazeologice ale oralityții în opera scriitorului.

În subcapitolul al treilea, *Mărci morfologice* (p. 190–227), Mariana Matei Buciu analizează fapte lingvistice care corespund aspectului nenormat al limbii literare, respectiv limbajului popular. Cele 244 de mărci morfologice ale oralityții „substandard” sau ale oralityții „primare” sunt urmărite în cinci secțiuni, ordonate tot la nivelul claselor lexico-gramaticale: 1. *Substantive* (p. 191–203) – substantive în vocativ (masculine și feminine, cu desinențe specifice și cu desinențe identice cu nominativul, formule neprotocolare: vocative familiare, hipocoristice, depreciative și pragmatelizate, precum și formule protocolare), substantive cu forme duble de singular și plural (cu constatarea că romancierul preferă uneori, tot din rațiuni stilistice, forme populare sau arhaice, de tipul *țândărice, buturuge*, în detrimentul formei literare), substantive cu forme duble de genitiv-dativ, create „prin hipercorectitudine fonetică și analogie morfologică” (p. 202), de tipul *adormirei, muierei*, acestea putând fi de fapt reminiscențe ale limbii vechi, respectiv forme arhaice și nu neapărat create prin analogie fonetică (a se vedea formele în *-iei* ale substantivelor de declinarea a III-a, la cazurile genitiv-dativ, în limba veche); 2. *Pronume* (p. 203–208): vorbind despre pronume care au categoria persoanei, sunt menționate ca mărci morfologice ale oralityții formele pronominale de adresare (pronume de reverență/politețe), unele forme populare și formele clitice ale pronumelui personal propriu-zis, formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv și formele populare ale adjectivului pronominal posesiv; dintre pronumele care nu au categoria persoanei, pronumele și adjectivele pronominale demonstrative înregistrează fenomenul de restrângere a flexiunii (mai ales formele populare de tipul *ăsta, asta, ăla, aia*) etc.; 3. *Verbul* (p. 209–217): verbe la imperativ, forme verbale inversate de indicativ și de condițional-optativ și conjunctive populare; 4. *Interjecții* (217–224): privite ca mărci ale funcției emotive a limbajului și ca semnale ale afectului, acestea sunt analizate din punctul de vedere al provenienței (universale – tipul *a!, o!*, moștenite din latină – tipul *vai!*, preluate din alte limbi – *bre!, haide!* și create pe teren românesc – onomatopeele și cele formate prin conversiune – *zău!, gura!, marș!*), al structurii (sintetice – *bravo!, adio!* – fără alte explicații ale autoarei, și perifrastice – *haida-de/aidade!* – interjecție primară repetată, *Doamne ferește!* – perifrază neaglutinată provenită dintr-o fostă propoziție), al funcționalității (substituit de propoziție – *mă!, ia!*, cu funcție de predicat – *haidem!, iată!, uite!*, afective – emotive, apelative, prezentative, hortative,

precum și onomatopeele). În urma analizei mărcilor morfologice ale oralității, autoarea constată predominanța mărcilor verbale, deoarece lumea ficțională din scrierile lui Rebreanu „este dominată de mișcare, fie că e vorba de tectonica problematicii sociale, fie de tectonica sentimentelor” (p. 224), precum și utilizarea mai numeroasă a elementelor populare cu caracter general în detrimentul celor cu caracter regional. De asemenea, Mariana Matei Buciu subliniază și faptul că analiza morfologiei oralității în textul rebrenian presupune, ca părți ale unui întreg interpretativ, o împletire a morfologiei stilistice (care vizează efecte expresive) cu cea pragmatică (părțile de vorbire sunt privite ca indici dialogali, orientarea emițătorului către interlocutor fiind marcată prin mărci specifice care concretizează funcția apelativă, conativă/alocutivă, fatică și expresivă, aceste mărci contribuind la exprimarea unei „alocutivități directe simulate” sau „mimetice” – p. 68).

Al patrulea subcapitol, *Mărci sintactice* (p. 227–267), urmărește, în cele 9 secțiuni, mărcile sintactice ca mărci asociate indirect oralității (adiacente și imanente), influențate de dinamica procesului interlocutiv. Din perspectiva triadei sintaxă – semantică – pragmatică, sunt analizate următoarele aspecte: *raporturile de coordonare în frază* (p. 228–234), realizate, de obicei, prin juxtapunere și joncțiune, în special cea copulativă, predominantă în fraza rebreniană (sunt urmărite însă și raporturile coordonatoare disjunctive, adversative și concluzive); *propozițiile exclamative și interogative* (p. 234–237), ca mărci sintactice intrinseci ale oralității și afectivității, respectiv propozițiile enunțiative exclamative privite ca reale (cu predicatul exprimat prin verb la indicativ), ireale (prin verb la conjunctiv sau condițional-optativ) și realizabile/potențiale (optative, dubitative cu verbul la prezumtiv), autoarea menționând aici și rolul intonației interogative și retorice; *elementele de relație pe tipuri de subordonate* (p. 237–245): realizarea subordonării în frază prin mărci raportuale, dintre care predominantă este *joncțiunea*, autoarea vorbind despre subordonate *conjuncționale* (introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale subordonatoare, în special *să, că, dacă, de, căci, fiindcă, ca să, pentru că, măcar că*, dar și prin adverbe), acestea fiind cele mai frecvente, și subordonate *pronominale* (introduse prin pronume și adverbe pronominale); *construcții incidente* (p. 245–254), ca mărci ale oralității considerate manifestări ale fenomenului de discontinuitate sintactică (fenomen specific prozei moderne, ce creează impresia de autenticitate) și întâlnite atât în plan sintactic (structuri incidente simple și dezvoltate), cât și pragmatic (de ex., construcții incidente pragmatizate din sfera religioasă și populară, de tipul *Doamne ferește!*, *Doamne iartă-mă!*, *Dumnezeu știe!*; construcții locuționale adverbiale incidente – *de altfel, de bună seamă, la drept vorbind*; alocutive pragmatizate provenite din interjecții prezentative, de tipul *iacă*; vocative afective incidente – *dragul mării*; adverbe de afirmație și negație – *da, nu, ba nu*; interjecții cu rol expresiv, de tipul *ao! etc.*); *sintaxa afectivă* (p. 254–259), care, ca marcă sintactică a oralității, presupune nu numai o perspectivă lingvistică, ci și psiholingvistică, pragmatică și sintactică și se concretizează, sintactic, prin: propoziții nefinalizate – însoțite de interjecții afective (*uuf!*), verbe psihologice (*a fi, a iubi, a uita* etc) etc., pauza marcată de puncte de suspensie („mărci grafostilistice și sintactice ale interiorizării trăirilor” – p. 255) și apostroful, ambele fiind considerate „grafostileme secundare”, ce sugerează afectivitatea; *elipsa* (p. 259–263), ca fenomen sintactic important al oralității prin libertatea și neconvenționalitatea manifestărilor lui – asociate discontinuității sintactice (de ex., elipsa predicatului), în opera lui Rebreanu întâlnindu-se în special construcții de tipul *brevilocvenței* (concentrând o întreagă idee, aceasta se manifestă prin enunțuri extrem de scurte, de tipul cuvintelor-frază, al locuțiunilor cu funcție fatică sau al structurilor al căror semnificat este dedus contextual, intonațional, gestual sau atitudinal), dar și al *brahilogiei* sau *subînțelegerii* (*elipsă textuală* sau *anaforică*: omiterea unor elemente deja exprimate în același context), *anacolutul* (p. 263–264), fenomen al discontinuității sintactice, dar și procedeu stilistic, este întâlnit în textul rebrenian la nivelul dislocărilor sintactice sau al unor structuri cu subiectul suspendat, *dezacordul* (p. 264–265), manifestat printr-o particularitate flexionară (omonimia singular – plural la pers. a III-a verbală), e considerat de autoare mai degrabă un regionalism morfologic specific graiului muntenesc (el apare însă și în alte subdialecte/graiuri, precum, de exemplu, în unele graiuri din Transilvania), acesta fiind întâlnit doar sporadic în textul lui Rebreanu. Concluzia exprimată de autoare, în urma analizării celor 173 de mărci sintactice, este aceea că „nivelul sintactic al limbajului se constituie într-o reușită corolă a oralității, pentru că el include, organizează și armonizează toate celelalte niveluri lingvistice într-un sistem de relații bine definite, generatoare de enunțuri coerente” (p. 266–267), iar prezența mărcilor sintactice ale oralității în opera rebreniană se poate caracteriza și ea, în timp, printr-o curbă descendentă.

Cele patru părți ale subcapitolului *Mărci stilistice* (p. 26–303) sunt dedicate tratării următoarelor categorii: 1. *Stilul direct și stilul indirect liber* (p. 268–278), considerate mărci stilistice esențiale ale oralității, utilizate cu succes ca formule narative în proza sec. XX, în care se include și proza lui Rebreanu – *stilul direct*, privit de autoare ca stil primar, apare sub forma dialogului (discursul citat plasat după sau înaintea discursului citant) sau a monologului și a monologului interior, acesta din urmă, ca unitate esențială a narațiunii rebreniene, fiind o „expresie a gândirii intime și a subconștientului personajelor” (p. 273), iar *stilul indirect liber*, ca stil mixt, are ca rezultat suprapunerea planului naratorului cu cel al personajului, fiind un instrument realist de analiză psihologică (concretizat prin enunțuri de tip interogativ și interogativ-retoric, utilizarea pers. a III-a și a II-a cu sens generic și a timpului imperfect etc.) prin intermediul căruia Rebreanu lasă să se întrevadă „doza sa discretă de compasiune pentru suferințele eroilor săi” (p. 278); 2. *Inversiuni. Formule repetitive și tautologice* (p. 278–287), mărci stilistice ale oralității cu rol de intensificare și persuasiune: de exemplu, sunt identificate în proza lui Rebreanu inversiuni ale topicii circumstanțialelor la stânga verbului-centru sau ale subordonatelor antepuse regentei, având rol de așezare în prim-planul acțiunii, dar și o multitudine de structuri repetitive (inclusiv anadiploza, chiasmul și paralelismul sintactic) și formule tautologice, atât la nivelul propoziției, cât și al frazei, privite ca strategii discursive cu scop intensificator-persuasiv; 3. *Imprecații și mijloace de exprimare a afectivității* (p. 287–299): în contextul unei „expresivități afective”, autoarea identifică drept indici *imprecațiile* (în structuri cu modul conjunctiv, condițional-optativ, infinitivul lung sau dativul locativ din sfera demonicului), indici ai unei afectivități negative ce exprimă conflictele interumane la nivelul personajelor, dar și alți indici precum: *superlativul*, *dativul etic și posesiv*, *diminutivele*, *tropii afectivi* sau „și” *narativ* (procedeu numit *polisindeton*). Concluzia care se poate desprinde este aceea că cele 164 de mărci stilistice ale oralității, analizate minuțios și exemplificate cu secvențe de text, „contribuie la evidențierea dimensiunii predominant tragice a existenței personajelor lui Rebreanu” (p. 300), iar oralitatea rebreniană materializează, în opinia autoarei, un înalt concept filosofic denumit „logocentrism”, potrivit căruia „cuvintele sunt expresia chintesențială a realității și a vieții” (p. 303).

Capitolul al III-lea, *Tipologia și expresivitatea mărcilor pragmatic-discursive ale oralității în opera lui Liviu Rebreanu*, include patru subcapitole în care cele 206 mărci pragmatic-discursive sunt analizate ca mărci „implicite” ale oralității, a căror utilizare în discursul de tip realist, precum cel al lui Rebreanu, este intenționată.

Primul subcapitol, *Mărci extralingvistice* (p. 309–332), pune în discuție o serie de concepte teoretice necesare cercetării și tratează următoarele categorii: mărci discursive clișeizate, care țin de funcțiile deținute în conversație (mărci de contact/fatie, mărci de structurare a interacțiunii verbale, mărci ale ezitării și corectării, mărci ale modalizării/nuanțării) și de structura conversației (mărci de inițiere a conversației, de dezvoltare a intervențiilor conversaționale și de încheiere a acesteia) – mărci care pot fi regăsite din plin în opera lui Rebreanu, în care funcția fatică este intrinsecă, fiind concretizate prin formule de salut, vocative, verbe modale, deontice și apreciative, de percepție și epistemice, adverbe de afirmație și de negație, conjuncții conclusive; mai sunt incluse în această categorie și elemente precum: modalizatori, deictice (de ex., deictice ostensive și simbolice, deixisul personal, spațial, temporal, textual, social, descriptiv, concretizate în textul rebrenian prin verbe, adverbe sau alte forme de comunicare), elemente pragmatice anaforice (anafora legată, sintactică sau gramaticalizată, anafora zero, anafora liberă sau discursivă), focalizatori, conectori frastici și transfrastici (adverbe concesive și conclusive, conjuncții adversative, interjecții hortative), cărora li se adaugă și cele șase tipuri de acte de vorbire.

Subcapitolul *Mărci paralingvistice* (p. 332–335) tratează aspectele specifice, teoretic-aplicative, ale unor indici ai oralității precum: tonul, variațiile de ritm ale vorbirii, debitul verbal, accentul afectiv, intonația, pauza și tăcerea, toate având rol gramatical și semantic și contribuind, în textul rebrenian, la delimitarea planului naratorului de planul vorbirii personajelor.

În subcapitolul *Mărci nonlingvistice* (p. 335–339), autoarea are în vedere elemente precum limbajul corpului (mimica și gestică), al culorilor și al obiectelor personale, privite ca mărci ale oralității ce pot completa și substitui limbajul verbal și care contribuie la transmiterea afectivității.

Capitolul de *Concluzii* (p. 341–349) sintetizează opiniile expuse de autoare în lucrare, urmărind două aspecte relevante pentru oralitatea textului rebrenian: 1. importanța mărcilor lingvistice și pragmatic-discursive în înțelegerea relației dintre oralitatea stilului lui Rebreanu și specificul universului ficțional (p. 341–346), autoarea considerând că oralitatea, ca trăsătură a stilului beletristic, revigorează lumea ficțiunii literare „scrise” și, în cazul textului rebrenian, este un rezultat al intenției auctoriale de a potența impresia de realism și autenticitate a discursului artistic și de a individualiza personajele; 2. elemente de originalitate ale studiului (p. 346–349), care vizează în primul rând problematica abordată: oralitatea rebreniană, cu mărcile ei analizate la nivel lingvistic, stilistic și pragmatic, prin aplicarea adecvată a elementelor teoretice preluate din bibliografia de specialitate.

Lucrarea este însoțită și de patru *Anexe*: 1. *Reprezentarea grafică a mărcilor oralității în opera lui Liviu Rebreanu* (p. 351–357), 2. *Regionalisme neînregistrate în dicționare* (p. 358), 3. *Pseudoregionalisme* (p. 359) și 4. *Listă de abrevieri și Sigle* (p. 360–362). Aceste anexe cuprind, după cum se poate remarca și din titlul lor, reprezentarea grafică a observațiilor statistice și interpretative din capitolele de analiză propriu-zisă, precum și inventarierea a nouă regionalisme și pseudoregionalisme neconsemnate în lucrările lexicografice de uz general, consultate de autoare, precum DAR 2000, MDA 2010, DLR 2010 și DEX 2009 (vezi *Sigle*, p. 361–362). Astfel, sunt menționați termeni regionali precum: (a) *bojdicăi*, verb considerat variantă a lui *bojbăcăi* (< *bojbăc* ‘om gângav’ + suf. *-ăi*), cu sensul ‘a băjbăi’, *fârțângău*, s. m., var. a lui *fârțăgău* ‘om neastâmpărat, pe care nu te poți baza’, (a) *încherbăli*, var. lui *închelbări/închelbăra* ‘a strânge câte puțin’, *pământeș*, s. m. (probabil, < *pământ* + suf. *-eș*) ‘băștinaș, indigen’ (p. 358) etc. Dintre „pseudoregionalisme”, definite de autoare ca „neologisme care au circulat în Ardeal, la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea” (p. 359), se pot menționa: *obiturient*, s. m. ‘elev înaintea bacalaureatului’ (< germ. *abiturient*), *fișpan* ‘prefect’ (< magh. *főspán*), *sigartău* ‘curelar’ (< magh. *szijyártó*), *solgăbirău* ‘funcționar, subprefect’ (< magh. *szolgabíró*) ș. a.

Bibliografia (p. 363–380) lucrării se remarcă printr-un număr mare de titluri (peste 300), fapt ce denotă capacitatea remarcabilă a autoarei de a sintetiza și de a analiza un material teoretic vast referitor la tema propusă. Credem totuși că ar fi fost potrivit ca dicționarele consultate să figureze în lista bibliografică, nu în cea de sigle, așa cum se întâlnește și în alte lucrări de specialitate.

Salutăm și considerăm binevenită apariția unui astfel de studiu cu caracter avizat și pertinent, cu certe elemente de originalitate, care oferă informații relevante referitoare la un subiect mai puțin abordat și care poate constitui în același timp un punct de reper în spațiul lingvistic al cercetării operei lui Liviu Rebreanu.

ROZALIA COLCIAR

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
 „Sextil Pușcariu” al Academiei Române
 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
 rozaliac@yahoo.com